

Opponensi vélemény

Révész Tamás: Mezo-makroökonómiai modellek
akadémiai doktori értekezéséről

Révész Tamás doktori értekezésének témája húsz-harminc évvel ezelőtt kevésbé lett volna aktuális, inkább elmélettörténeti jelentősége lett volna csak. Manapság azonban már igen aktuális és ahogy haladunk az időben előre egyre aktuálisabb lesz. A főirányú közgazdaságtan hagyományos felosztása mikro- és makroökonómiára ugyanis egy úrt hagyott a közbülső, mezo-szinten, amelyet a makroökonómia mikro-megalapozásának újklasszikus programja sem tudott kitölteni. Igen keveset tudunk arról, hogy mi is történik a mikro- és a makroökonómia által elhanyagolt közbülső, mezo-szinten, a gazdaság szerkezetében. És éppen itt jönnek segítségünkre az ágazati és a regionális modellek, amelyek segítségével a hiányzó ismereteinket bővíthetjük.

A mikro-megalapozás elégtelensége mellett a makroökonómia másik nagy problémája az adatok statisztikai, ökonometriai elemzése. A makroszinten rendelkezésre álló idősorok ugyanis nem teszik lehetővé a releváns összehasonlítást, mert az egyes időbeli értékek más és más konkrét gazdasági helyzet eredményeként jöttek létre, tehát a folyamat *nem ergodik*. Így aztán az a hagyományos tudományos vizsgálati program, amely az elmélet – modell – empirikus verifikáció hármására épült, egyre kevésbé tartható fenn. Az elmúlt években a kutatások egyre inkább a keresztmetszeti vizsgálatok és a nagy adatbázisok elemzése felé mozdultak el. Nos ebből a szempontból is aktuális Révész Tamás ágazati és regionális modellekre alapozott kutatása, amely a modellépítés – adatokkal feltöltés – elemzés utat követi.

Az értekezés modelljeinek többsége statikus, lineáris modell. Ez azonban nem jelent komoly korlátot, mivel a szerző fő célja a gazdasági szerkezet vizsgálata ágazati, regionális és réteg bontásban. Ezekkel a modellekkel, jellegükből következően, nem lehet előrejelzéseket végezni, de nem is ez a cél. Az ágazati kapcsolatok modelljeinél a lényeg nem a termelési koefficiensek meghatározása, hanem a makroszintű mérlegösszefüggések érvényesülése és érvényesítése.

Fejezetenkénti áttekintés

Az értekezés három részre tagozódik és kilenc fejezetet tartalmaz. Az első rész a legterjedelmesebb a maga három fejezetével száz oldalra rúg, kiteszi az értekezés felét. Ez önmagában nem baj, az viszont az már igen, hogy a három fejezet nem kapcsolódik szervesen egymáshoz. Az első fejezet „A háztartási rétegegyenletek előállítása a többszektáros makrogazdasági modellek számára” címet viseli. A második és harmadik fejezet azonban nem használja ezeket az adatokat, tehát nem tekinthető adatelőkészítő munkának, így ez a fejezet valahol „lóg a levegőben”.

Ha az első fejezetet önmagában tekintjük, akkor sem biztos, hogy megtaláljuk a létjogosultságát. A fejezet ugyanis azt vizsgálja, hogy az Eurostat által létrehozott HKF (Háztartási Költségvetési Felvétele) adatbázis mennyire releváns, mennyire megbízható. A kérdés eldöntéséhez nemzetközi összehasonlítási alapot keresett a szerző és talált a GTAP modell és adatbázisban. Itt azonban két probléma is felmerül, egyfelől, hogy mennyire releváns-e az összevetés a GTAP adatokkal, másfelől pedig az összehasonlíthatóság érdekében szükséges adattranszformáció (pl. keresztárfolyamok használata) milyen torzításokat eredményezett. A magyar HKF adatok összevetése a portugál és bolgár adatokkal már egy fokkal jobb, de még ez sem ad erős támaszt a szerző azon megállapításához, hogy „viszonylag jónak tűnnek a magyar HKF adatok”. (Az 1.2 táblázatban van egy-két elírás, mert pl. a szegény meg a gazdag csoport jövedelme ugyanakkora, 5081 euró.)

Az első rész második fejezete a megyei és a multiregionális ágazati kapcsolati modellek kialakítását és összeállítását tartalmazza. Megítélésem szerint ez az értekezés egyik legfontosabb része, amely mind módszertani, mind elemzési szempontból újszerűnek és előre vivőnek tekinthető. Nemcsak az elméleti bázis továbbfejlesztése és a modellkialakítás területén tarthat számot érdeklődésre ez a kutatás, hanem az alkalmazás tekintetében is, mivel a modellek tesztelése a 2020-as magyar (ÁKM) adatok alapján történt.

A megyei ágazati kapcsolatok mérlegének az összeállítása új lehetőségeket teremt a vizsgált térség gazdasági folyamatainak elemzésére. A megyei ÁKM-ek összeállításának gyakorlati hasznát nyilvánvalóan az is befolyásolja, hogy mennyire releváns az ilyen léptékű felbontás. Vagyis, hogy a tényleges gazdasági kapcsolatok, a vonzáskörzetek mennyire igazodnak a megye határokhoz. A szerző által Baranya megyére összeállított ÁKM jól mutatja ezt. Sajnálatos módon az összeállított megyei ÁKM adatainak a mélyebb elemzése elmaradt. Azért sajnálatos, mert ez megmutathatta volna, hogy a gyakorlati elemző munka szempontjából mennyire fontos vizsgálati eszközzel van szó.

A megyei ÁKM-ek kialakítása során megoldandó feladatként merült fel a nemzetközi és a megyeközi import és export elkülönítése. Ezt a feladatot sikeresen oldotta meg Révész Tamás. Így lehetővé vált a megyeközi kereskedelem mátrixának a becslése és a megyék közötti átgűrűző, *spill-over hatás* számszerűsítése. Az átgűrűző hatás meghatározása elméletileg igen érdekes, de gyakorlatilag nem sokat mond egy erősen centralizált országban, amelyben a GDP 40 százalékát a budapesti agglomeráció adja. Ráadásul egy olyan országban, amely nagyon nyitott, ahol magas a kibocsátás importtartalma.

A másik fontos része ennek a fejezetnek a multiregionális ÁKM összeállítása és számszerűsítése. A munka mind módszertani, mind az alkalmazás szempontjából jelentős. A szerző arra a kérdésre, hogy lehet-e multiregionális ÁKM-et összeállítani, igenlő választ ad és ezt bizonyítja is. Arra a másik kérdésre, hogy érdemes-e ilyen modelleket összeállítani, nem kapunk határozott választ. De nem lenne helyénvaló ezt a hiányosságot a szerzőnek felróni, mert itt először is azt a kérdést kellene tisztázni, hogy mennyire releváns a jelenlegi régióbeosztás, nem kellene-e más beosztást készíteni helyette. Révész elindult egy új úton, amely sokat ígérő, de a munka nagy része (ti. a régióbeosztások értékelése) még hátravan, amelyet majd a követőknek kell elvégezni.

Az összeállított multiregionális ÁKM működőképességét egy alkalmazáson keresztül mutatta be a szerző. Az alkalmazás azonban eléggé ad hoc jellegű: 3 szektor (Alapanyag-, Feldolgozóipar, Szolgáltatás), három régió (Budapest, Zala megye, egyéb). A szerző olyan kérdéseket vizsgált a kialakított modell segítségével, mint például, hogy a Budapesti régióban jelentkező export kereslet növekedésének milyen hatása lesz Zalában. Nem meglepő, hogy nagyon kicsi a hatás, nyilván a centrális gazdasági elrendeződés miatt.

A harmadik fejezet alapvetően technikai jellegű, tartalmazza az előző fejezetben használt modellek összeállításának módját, a kapcsolódó összefüggések levezetését és tételbizonyításokat. Módszertani szempontból az ilyen levezetések és bizonyítások kétségkívül igen fontosak, de nem szabad őket túlértékelni. A bizonyításoknak ugyanis két szintje van: egyfelől a modell-bizonyítás, ti. adott feltételrendszerben konzisztens-e a modell, és a következtetések logikailag rendben vannak-e. Másfelől pedig a valóság-bizonyítás, vagyis, hogy a következtetések összhangban vannak-e a valóság tényeivel, vagy kevésbé szigorúan fogalmazva: a gyakorlati életben eredményesen használható-e a modell.

A disszertáció második része szintén három fejezetből tevődik össze.

A negyedik fejezet, amely a disszertáció második részének első felét alkotja, azzal foglalkozik, hogy miként lehet a Forrás- és Felhasználás táblákból ágazati kapcsolati mérlegeket összeállítani. Az első probléma rögtön a termékek ágazatokba való besorolásából adódik, mert nyilvánvalóan bármiféle besorolás tartalmaz bizonyos mértékű önkényességet. A második probléma az import szétoztása a különböző felhasználási területek között. A harmadik probléma pedig a termékadók és támogatások, valamint az importadók szétoztása az egyes felhasználási területek között.

A szerző a *Neumann–Sraffa modell* alkotó módú felhasználásával oldotta meg a transzformációs problémát. Az import szétoztására alkalmazott hozzárendelési módszer abban különbözik a nettó export (GDP egyenlő végső felhasználás plusz nettó export) módszertől, hogy felosztja az importot a végső felhasználási kategóriák között, így azok összértékéből levonja az ott felhasznált közvetlen és közvetett importot. A számítási eredmények, amelyek a 2019-es évre vonatkoznak igen figyelemre méltóak. Ugyanis a hagyományos nettó export számítás alapján a végső fogyasztás részaránya a GDP-ből 72 százalék, a felhalmozás pedig 28 százalék volt, a hozzárendelési módszer alapján viszont a végső fogyasztás aránya mindössze csak 53 százalék és a felhalmozásé pedig csak 15 százalék. Ezek az arányszámok sokkal jobban mutatják azt, hogy az aggregált kereslet (végső felhasználás) elemei milyen befolyást gyakorolnak a kínálati oldalra, a GDP előállítására.

A bemutatott elemzések rámutattak arra, hogy az importnak a végső felhasználók közötti szétoztása, valamint a termékadóknak a szétoztása a termelő és felhasználó ágazatok között, valamint az importadók exportáló ágazatok közötti felosztása az egyes végső felhasználások és ágazatok GDP-hozzájárulásairól igen hasznos információkat szolgáltathatnak, különösen a magyar gazdaságban, amelyben rendkívül magas a termékadók részaránya (16 százalék) a GDP-ben, és az export importhányada (57 százalék).

Révész Tamás az imént idézett számításokat alternatív feltételezések alapján is elvégezte és igen hasonló eredményeket kapott. További kutatási javaslatai között az is szerepel, hogy a lehetséges alternatívák közül különösen érdemes lenne alaposabban átgondolni a

kereskedelmi többlet, a terméktámogatások kezelésének módját a szétoztási képletekben. A kialakított szétoztási módszert nemcsak a magyar adatokon, hanem Franciaországra is eredményesen alkalmazta.

Az ötödik fejezet a külkereskedelmi kapcsolatok megjelenítésének problémájával foglalkozik az A-típusú ÁKM-ekben. Az nyilvánvaló, hogy egy kis, nyitott ország számára az export-import viszonyok elemzése igen fontos. Révész Tamás egy olyan dekompozíciós módszert dolgozott ki, amely lehetővé teszi a külkereskedelmi kapcsolatok változásának komparatív statikus vizsgálatát. Ennek alapján az ágazatok kibocsátásának változása négy összetevőre bontható: (1) a folyó ráfordítási együtthatók változásának, (2) az import arányok változásának, (3) az exportarányok változásának, (4) a belföldi végső felhasználások változásának hatására. A különféle hatások számszerűsítésének gazdaságpolitikai szempontból kiemelt jelentősége van, még akkor is, ha a múltbeli adatok alapján számított hatások nem fognak változatlan módon érvényesülni a jövőben. A hatások mechanikus előrevetítésére, a „ha... akkor” típusú elemzésekre jó alapot adhatnak ezek, a külkereskedelmet ilyen módon megragadó, modellek.

A disszertáció hatodik fejezete a SAM (Social Accounting Model) modellekről szól. A szerző szerint ez egy határesetet a reálfolyamatokat bemutató ÁKM-modellek és a pénzügyi folyamatokat ábrázoló modellek között. Ezzel a megállapításon lehet vitatkozni, de annyit mindenesetre le lehet szögezni, hogy a SAM-modellek nem kapcsolódnak szervesen az ÁKM-tematikához.

Ez még önmagában nem jelentene problémát, mert érdekes kiegészítése lehet a fő témának. Csakhogy ebben a fejezetben mindössze egy általános bemutatása történik társadalmi elszámolások modelljének, némi illusztrációval egyes, nem itt tárgyalt alkalmazásokkal. A beígért külföldi turisták magyarországi költségeinek hatásvizsgálata sem kerül kibontásra. Csak utalásokat kapunk Révész korábbi, a témába vágó munkáira, illetve azok eredményeire. Ez viszont nehezíti az érdemi értékelést. Példának okáért a 6.1 és 6.2 táblázatok értelmezése és fontosságának értékelése igen komoly kihívást jelent a dolgozatban fellelhető információs bázis alapján.

A turizmus költség-hatás vizsgálatának egyik fontos eredménye, amelyre a szerző itt csak hivatkozik, de nem vezet le, a turizmus költségének multiplikátor-hatása. Az a megállapítás, hogy a multiplikátor-hatás ezen a területen magasabb, mint az átlag, minden bizonnyal helytálló, a konkrét multiplikátor-értékek tekintetében azonban vannak fenntartásaim. Egyfelől túlzottnak tartom a 2,35-ös átlagos multiplikátor-értéket, mert a magyar gazdaságra jellemző a kínálati rugalmatlanság és a nagy nyitottság. Ezek miatt jelentősen mérséklődhet a tovagyrúzó hatás. Jól mutatja ezt a hatáscsökkenést az is, hogy az EU-s támogatások milyen kismértékben tudták csak megemelni a GDP-t. Ugyanezek a nehézségek jelen vannak a turizmus-költség multiplikátor esetében is. Mert hiába költenek sokat (tényleg sokat költenek?) a külföldről ideérkező vendégek, ha például az élelmiszeripar nem tud erre reagálni és importból fedezik a többlet élelmiszerigényt.

A disszertáció harmadik része ugyancsak három fejezetből áll. Sorrendben a hetedik fejezet a külkereskedelmi versenyképesség DRC-modellje címet viseli. A DRC-mutató (Domestic Resource Cost), Hazai Erőforrás Költség mutató azt számszerűsíti, hogy az egyes ágazatok termelése mennyire hatékony nemzetközi összehasonlításban, hagyományos fogalmak

szerint az adott szektor devizakitermelési mutatója, hogyan viszonyul a világgpiaci árhoz. A DRC-mutató azonban ennél tágabb, mert nemcsak az importot veszi számba levonandó tényezőként a devizában kifejezett kibocsátásból, hanem a külföldi résztvevők jövedelemkivonását is, valamint a hazai ráfordításoknál az externális hatásokkal is számol.

A DRC-mutató meghatározásánál a fő nehézséget a közvetett import felhasználása jelenti. Ennek meghatározásához szükség van a szektorok tradable és non tradable részekre bontására. Tehát az A-ráfordítási mátrixot négy részre kell osztani a szóba jöhető tradable–non tradable kombinációk szerint. Elég egyértelmű, hogy gyakorlati szempontból, a mutató használhatósága szempontjából ez a legfontosabb, ugyanakkor a legnehezebb része a számításoknak.

A fejezet a DRC-vel kapcsolatos optimális erőforrás allokáció problémáját is tárgyalja egy lineáris algebrai modell segítségével. A modell és a mellékelt bizonyítás elegáns, de nem felelteti azt a kérdést, hogy a gyakorlati alkalmazása vajon milyen nehézségeket támaszt?

A DRC hazai alkalmazásra is kapunk a fejezetben némi információt. Sajnos azonban csak utalásokat egy korábbi minisztériumi kutatásra. E mellett a szerző még egy egyszerű ötszektoros számpéldát is mellékel a DRC-mutatók kiszámítására, rámutatva arra, hogy mennyire fontos a közvetett import (tehát a másik szektorokon keresztüli importfelhasználás) nagysága a nemzetközi versenyképesség megállapítása szempontjából.

A nyolcadik fejezet az ármodellek és egyes elméleti és alkalmazási kérdéseivel foglalkozik. Ez a fejezet nem annyira a modellépítés, hanem inkább az alkalmazás szempontjából érdekes. A szerző három ármodell – az önköltségarányos, az értékarányos és a termelési ár – levezetését adja meg. Az ármodellek tárgyalása szervesen kapcsolódik a disszertáció témájához, hiszen az egyes ármodellek rendre az ágazati kapcsolatok mérlegén alapulnak. A mennyiségi arányokat kifejező primál feladat duálisa képezi az árképzés alapját.

Ezek az ármodellek nemcsak elmélettörténeti jelentőséggel bírnak, hanem gyakorlati szempontból is van jelentőségük. Mert az igaz, hogy például az önköltségi árrendszer a szocializmusban volt meghatározó jelentőségű, de manapság is találunk példát az ilyenfajta árképzésre például a közösségi szolgáltatás (vízdíj, szemétszállítás) területén. Hasonlóképpen nemcsak elmélettörténeti jelentősége van a reálbér és a profitráta viszonyának meghatározására, amivel Ricardo-tól, Marxon át, Piero Sraffa-ig próbálkoztak, hanem a mai gazdasági történések számára is fontos lehet.

Révész Tamás a 2004-es ÁKM alapján vizsgálta a reálbér és a profitráta kapcsolatát és azt találta, hogy

„A reálbér a profitrátaival ellentétesen változik. A reálbér csökkenése, és egyidejűleg a profitráta növekedése, értelemszerűen és a tapasztalatok szerint együtt mozog a jövedelem-egyenlőtlenség növekedésével. A termelési szerkezet pedig a fenti táblázatból is látható módon a reálbér csökkenésével egyre inkább a termelőeszközyártás, sőt ezen belül a termelőeszközök-gyártó termelőeszközök gyártása (szerszámgépek, munkagépek, stb.) irányába toódik el. Hasonló mondható el az árakról is, bár itt kevésbé látványos és meggyőző a tendencia.” (178. old.)

Nyilvánvaló azonban, hogy ez a megállapítás egy determinisztikus, statikus modellen alapul és ennek a szerző is tudatában van. Hiszen a tőke és munka közötti jövedelemelosztás még adott gazdasági szerkezet esetén is több tényezőtől függ (nem utolsó sorban a politikai erőviszonyoktól és a világgazdasági helyzettől). Dinamikájában azonban jelentős szerepe van az értékesítési lehetőségeknek (lásd Marx kétszektoros modelljét) és a profitkilátások alakulásának (lásd Keynes általános elméletét). Persze hosszabb-rövidebb ideig fennállhat egy olyan helyzet, amelyben ezek a korlátok nem érvényesülnek, mint például az 1980–2008 közötti Great Moderation időszaka, amikor a profitok jelentősen és tartósan növekedtek, a reálbérek pedig hozzájuk képest csökkentek. Mindez mögött a globalizáció állt, vagyis az, hogy jelentősen bővült a világgazdaság, tehát folyamatosan voltak jó befektetési lehetőségek, és a másik oldalon pedig a termelés harmadik világba történő kiszervezése ellehetetlenítette a szakszervezetek bérharcát a fejlett országokban.

A disszertáció utolsó, kilencedik fejezete a CGE (Computable General Equilibrium) modellel foglalkozik, mégpedig két aspektusból: egyfelől a hazai modellépítés szempontjából, másfelől pedig az oktatás szempontjából. Szokatlan megoldással indítja a fejezetet a szerző, amikor irodalomjegyzék-szerűen felsorol 35 saját irodalmat, amely a témával foglalkozik. Önmagában azonban ez nem elég az olvasó meggyőzéséhez. Szerencsére ezután kapunk egy harminc oldalas kifejtést, amely valóban meggyőző erejű. Igaz, hogy ez a harminc oldal több, egymáshoz csak igen lazán kapcsolódó részterületből áll össze. Viszont jól mutatja azt, hogy milyen sok területre alkalmazhatók a CGE-modellek, például környezeti kérdések, fenntarthatóság, fiskális politika hatásainak a vizsgálata, háztartási rétegvizsgálat stb.

A fejezet első része egy elméleti CGE-moddal és a Walras törvénnyel foglalkozik. Ennek a résznek elsősorban elmélettörténeti jelentősége van és sokkal kevésbé gyakorlati jelentősége. De az elmélettörténeti jelentőség is elég halvány Clower és Leijonhufvud munkássága után. Ugyanis a walrasi alapprobléma említett szerzők általi átfogalmazásának nem az a legfőbb hozománya, hogy közelebb vitt bennünket egy elmélettörténeti probléma (egzisztencia, unicitás, homogenitás) tisztázásához, hanem sokkal inkább az, hogy más megvilágításba helyezi a makroegyensúly problémáját. Ugyanis a makroszintű egyensúly vizsgálatánál hangsúlyozottan kell figyelembe venni a stock (készlet jellegű) változókat, a gazdasági szereplők vagyoni helyzetének változását is, mert ez komolyan befolyásolja az egyensúlyi helyzet alakulását. A szerző által említett makroökonómiai lezárások ugyan reflektálnak erre a problémára, de nem adnak általános megoldást.

A fejezet második része CGE-modell mikro- és makroökonómiai modellel való integrált alkalmazása az „Egy mikromegalapozású makromodell kifejlesztése” kutatás ismertetése. A mikromegalapozás egy nagyon vitatott kérdés a közgazdaságtanban. Az újklasszikusok hibául rótták fel a keynesistáknak a makroökonómia mikromegalapozásának hiányát. De, amit ők tettek a mikromegalapozás címszó alatt, az egyáltalán nem ad megoldást a problémára. Ugyanis ők a racionális, optimalizáló egyéni viselkedést tekintették általánosnak és mechanikusan átemelték makroszintre. Az újabb irányzatok (lásd bővebben *Yoshikawa: Reconstruction of Macroeconomics*) pedig azt állítják, hogy a mikromegalapozás nem szükséges, és ráadásul nem is lehetséges.

Mindezek miatt igen merész vállalkozás Révész Tamás modellépítése. Modelljének lényege a CGE és a mikroszimulációs modell összekapcsolása, a mikro- és a makroszint közötti információcsere, az oda-vissza hatások feltárása és az így kialakuló alkalmazkodás bemutatása mind a két szinten. A modell segítségével azt vizsgálta, hogy a külső gazdaságpolitikai változások (magánnyugdíj pénztárak megszüntetése, családi adókedvezmény stb.) milyen hatásokat váltanak ki mikroszinten és ezek hogyan jelentkeznek makroszinten. A modellismertetésben azonban nem találtam meg a gazdasági szereplők viselkedési szabályainak a leírását és azt, hogy vajon a külső (sokk)hatások módosítják-e és ha igen, akkor miként, a szereplők viselkedési szabályait.

A kilencedik fejezet utolsó részét a szerző által korábban kidolgozott Szocio-line modell ismertetése alkotja. Itt egy igen nagy és bonyolult modellről van szó, amely igyekszik hidat verni a gazdasági és a társadalmi terület között. A célkitűzés dicséretes, hiszen a gazdaság mindig a társadalomba beágyazottan létezik (még akkor is, ha erről a neo- és újklasszikus közgazdászok rendre elfeledkeznek). A vázlatos ismertetésből és a közzétett eredményekből azonban nem derül ki, hogy mennyire volt sikeres ez a minden kétséget kizáróan ambiciózus kutatási program. Azok az eredmények, hogy a magyar gazdaságban a fenntartható növekedési ütem 2 százalék körül van eléggé közismert. És az sem tekinthető nagyon eredeti felismerésnek, hogy a költségvetési szerkezet megváltoztatása, a humántőkére fordított többletkiadás emelhetne volna a potenciális növekedési ütemet és a jövedelemelosztás arányait az alacsony jövedelműek javára.

Összegzés

A disszertáció elolvasása után az a véleményem alakult ki, hogy Révész Tamás munkája mindenképpen *alkalmas a nyilvános védésre* és ennek eredményeként *az MTA doktora cím odaítélésére*.

Mindezek mellett azonban vannak általános kritikai megjegyzéseim a dolgozattal kapcsolatban. Először is az, hogy maga a mű nem áll össze egy egységes egészzé, sokkal inkább különálló részek laza halmaza. Másodsorban, az egyes részek igen különböző tudományos színvonalat képviselnek, van közöttük olyan, amely csak tudományos ismeretterjesztő jellegű, ugyanakkor pedig olyan is szerencsére, amely magas színvonalú, önálló tudományos kutatómunkát jelez. Ilyen például a 2. és 3. fejezet, ez a két fejezet önmagában képezhetne volna a disszertáció magját. Ezen felül még ugyancsak kiemelkedő jelentőségű a 4. és 5. fejezet és nagyrészt a 7. fejezet. Az itt tárgyalt modelleknek fő erőssége, hogy az ágazati kapcsolatok mérlegazonosságára épülnek és így használatuk segít megelőzni inkonzisztens, voluntarista gazdaságpolitikai döntéseket.

További kritikai megjegyzésem, hogy Révész mindvégig szeretne a modellépítő szerepben maradni és kevés figyelmet fordít a modell eredményeinek értékelésére, elemzésére. A saját szavaival:

„Bár mint kutatónak és modellépítőnek, nem feladatomban a modell eredményeinek gyakorlati, gazdaságpolitikai vonatkozásait részletesen kielemezni...” (179. old.)

Ez azért is sajnálatos, mert az elemzéstől való tartózkodás azt a benyomást keltheti az olvasóba, hogy ezek a modellek hiába nagyon bonyolultak, hiába alkalmaznak komoly matematikai és számítástechnikai bázist, csak önmagukban szépek, nem nagyon lehet őket hasznos célokra használni. Pedig nagyon is hasznosak, sokféle felhasználásuk lehet az elemzők számára.

A disszertációban azonban találunk a fentieknek ellentmondó, ellenkező irányú elhanyagolást is, amikor az eredmények ismertetése megtörténik, de a modell ismertetése elmarad. Valószínűleg azért, mert az már túlfeszítette volna a terjedelmi korlátokat. Így viszont, ezeken a helyeken kételyeink ébredhetnek a megalapozottság tekintetében.

Révész Tamás disszertációja jó példa arra a régi bölcsességre, hogy a kevesebb több lett volna. Ha bizonyos témákat kihagyott volna és ami megmaradt azt alaposabban mutatta volna be, kitérve a gazdaságpolitikai elemzési lehetőségekre, akkor még jobb lehetett volna ez a munka. A kritikai megjegyzéseim azonban nem érintik a korábban már megfogalmazott véleményemet, hogy a disszertációt mindenképpen alkalmasnak tartom a nyilvános védésre.

Zengővárkony, 2024. március 4.

Mellár Tamás
az MTA doktora